

TRACII ȘI EPOSUL HOMERIC ÎN OPERA LUI VASILE PÂRVAN

DE

MIHAIL VASILESCU

Personalitatea de primă mărime a vieții științifice, culturale și didactice a României din primele trei decenii ale veacului nostru, Vasile Pârvan ni se prezintă astăzi, la mulți ani după dispariția sa; ca o figură mereu vie, grație atît importanței sale contribuții la studiul istoriei vechi, cît și numeroșilor săi elevi — asupra cărora a exercitat o veritabilă fascinație — care i-au continuat activitatea pe direcțiile trasate de el și i-au păstrat amintirea¹. Evaluarea critică a operei științifice a aceluia pe care cu drept cuvînt îl putem denumi profesorul profesorilor noștri, începută la puțini ani după moartea sa prematură și continuată pînă azi, a relevat meritele sale deosebite ca istoric, arheolog și epigrafist².

În cele ce urmează vom discuta un aspect particular al operei lui Vasile Pârvan, anume maniera în care învățatul a utilizat datele oferite de eposul homeric pentru reconstituirea istoriei timpurii a daco-geților. Notăm pentru început că exemplele sînt oferite mai ales de *Getica. O protoistorie a Daciei*³ și, într-o măsură mult mai mică, de *Dacia. Civilizații antice din țările carpato-danubiene*⁴ care, în capitolele I, II și IV, rezumă *Getica*⁵.

În viziunea istorică a lui Pârvan, tracii aflați la nord de Dunăre⁶ populau un vast teritoriu cuprins „între ultimele prelungiri ale Alpilor, de o parte, Carpații Nordici cu Galiția și Bucovina, de alta, [...] regiunea către Nistru și Dunărea de jos ca limită de Est și Sud”⁷, la care se putea adăuga regiunea de la nord-estul Mării Negre, de la Nistru pînă la Munții Caucaz, locuită de cimrierii care „[...] — după toate semnele — par a fi fost tot thraci”⁸. Tracii indoeuropeni stăpînesc spațiul mai sus amintit „[...] cel puțin de la începutul mileniului al II-lea [...]”⁹, sau „[...] încă de la jumătatea mileniului al II-lea î.e.n.”¹⁰, iar cimrierii „[...] de prin al 16-lea veac î.e.n.”¹¹. Vechimea etnosului tracic era susținută cu argumente oferite în primul rînd de arheologie: „Am văzut mai sus — spune Pârvan — că prin anii 1 000 î.e.n. locuia în Dacia poporul thracic pe care-l cunoaștem mai tîrziu prin istoricii greci sub numele de geți. Dar între bronzul IV (1000—700) și bronzul III (1400—1 000) e, [...], o așa de perfectă continuitate, încît cele două perioade constituie împreună oarecum un tot: nu credem deci în nici un chip posibilă vreo schimbare mai mare politică ori etnografică în aspectul

¹ Dintre numeroasele scrieri referitoare la viața și activitatea lui Vasile Pârvan, cele ale lui Al. Zub, *Vasile Pârvan, efigia cărturarului*, Iași, 1974 și *Vasile Pârvan. Bibliografie*, București, 1975, sînt cele mai complete. Despre personalitatea sa, vezi antologia îngrijită de Ștefan Lemny și Al. Zub, București, 1984.

² Vezi, mai nou, studiile publicate pe această temă în *SCIVA*, 33, 1982, 3—4: Sebastian Morintz, *Începuturile istoriei geto-dacilor în opera lui Vasile Pârvan*, p. 269—301; Al. Ștefan, *Vasile Pârvan, istoric al antichității clasice în România, fondator al școlii naționale de arheologie și epigrafie*, p. 302—336; Mircea Babeș, *Vasile Pârvan și arheologia geto-dacă*, p. 359—364.

³ Am utilizat noua ediție îngrijită de Rădu Florescu, București, 1982.

⁴ Ediția a 5-a îngrijită de Radu Vulpe, București, 1972.

⁵ Cf. Prefața lui R. Vulpe, p. 24.

⁶ Pârvan face o distincție clară între tracii de la nord

de Dunăre (geții) și cei aflați la sudul acestui fluviu, deoarece „Geții au rămas un popor indoeuropean cu mentalitate nordică, în vreme ce thracii s-au amestecat, ca și grecii și italicei, cu rasa mediteraneană și au dat naștere unei culturi amestecate, în care multe elemente în special religioase și sociale sînt sudice, iar nu nordice” (*Getica*, p. 371). „[...] daco-geții sînt rude cu thracii [...] însă nu sînt același popor” (*ibidem*, p. 373).

⁷ V. Pârvan, *Getica*, p. 9. Acest spațiu va spori prin expansiunea getică dintre anii 900—500 î.e.n., întinzîndu-se spre nord pînă în Silezia, Posen, Galiția și Podolia, spre vest pînă în Moravia și Marea Adriatică, în sud pînă în Peninsula Chalcidică, iar în est pînă în Asia Mică (Cf. *Getica*, p. 137—138).

⁸ *Ibidem*, p. 10.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Idem, *Dacia*, p. 54.

¹¹ Idem, *Getica*, p. 9.

regiunilor noastre în jumătatea a II-a a mileniului al II-lea î.e.n. Aceiași thraci nordici de la a. 1000 au trebuit să locuiască și să stăpânească în Carpați și la a. 1400 î.e.n.”¹².

Această individualizare etnică i-a fost sugerată lui Pârvan de examinarea istorico-culturală a inventarului așezărilor și mai cu seamă a depozitelor corespunzătoare epocilor bronzului III și IV (1400—700 î.e.n.). Din studiul acestor materiale a rezultat că tracii din Carpați se aflau la un nivel economico-social asemănător cu cel din „[...] Evul-Mediu, «feodal», «achaeo» — mycenian”. Și autorul *Geticelor* continuă : „Cînd săpăturile și studiile asupra epocii bronzului «getic» vor fi destul de complete, ca să se încerce o sinteză mai amănunțită, prevedem că multe capitole din protoistoria strămoșilor noștri în mileniul al II-lea î.e.n. vor fi explicate și ilustrate cu lungi pasagii din *Iliada* și *Odiyssea*.”¹³

Obiectele din descoperirile traco-getice avute în vedere de Pârvan spre comparare cu cele ale aheilor din Grecia sînt : carele de luptă cu două roate, spadele, lăncile, coifurile, scuturile, cnemidele, vasele din aur și bronz, dar mai cu seamă obiectele de podoabă (brățări, colane, inele, fibule, ace de păr, cingători cu paftale, diademe), harnașamentele cailor și, eventual, „[...] hainele thrace reprezentate pe vasele grecești din epoca clasică și hainele «idolilor» carpato-danubieni”. Natural, podoabele și obiectele din aur aparțineau celor bogați, așa cum în Grecia eposului homeric erau Agamemnon și Menelaos, în timp ce „seniorii mai modești” aveau podoabe din bronz ca și semenii lor din Grecia epocii eroice, Nestor și Odysseus¹⁴.

Din cele de mai sus, putem conchide că, pentru Pârvan, *Iliada* și *Odyssea* puteau fi folosite ca izvoare pentru reconstituirea istoriei traco-geților din Carpați, idee care în principiu este corectă. Numai că învățatul nu a specificat în mod clar nicăieri în opera sa pentru care din cele două epoci ale bronzului (III și IV) sînt valabile informațiile homerice. În *Getica*, la pagina 173, se spune că este vorba de mileniul al II-lea î.e.n., iar în *Dacia*, pagina 50, traco-geții foarte bogați sînt comparați cu Atrizii din lumea myceniană, ceea ce ne îndeamnă să ne gîndim la perioada a III-a a bronzului (c. 1400—1000 î.e.n. după cronologia sa). Dar, atunci cînd compară concret civilizația homerică cu monumentele descoperite în aria carpato-danubiană, Pârvan se referă la obiecte aparținînd mai puțin bronzului III, ci mai cu seamă bronzului IV (c. 1000—700 î.e.n.). În cîteva pasaje, această comparație a fost extinsă și asupra primei epoci a fierului (700—300 î.e.n.) : „[...] e caracteristic pentru cultura din «bel âge du bronze» getic, adică din Hallstattul I, că principii locali se prezentau la război înarmați și echipați întocmai ca eroii *Iliadei*” (*Getica*, p. 222), adică erau luptători pe jos, înarmați cu lănci și spade și apărați de coifuri, eventual cuirase, cnemide și scuturi” (*Getica*, p. 222—223).

Aceeași incertitudine reiese și din folosirea expresiei „Evul-Mediu, «feodal», «achaeo» — mycenian”. Pe de o parte, noțiunea de „ev mediu” aplicată la istoria greacă trebuie să se refere la epoca numită — atunci și acum — homerică, deoarece vădește, față de epoca anterioară, myceniană, un regres pe toate planurile, ceea ce a făcut pe unii istorici să denumească perioada de timp cuprinsă între secolele XII—VIII î.e.n. „ev mediu elenic” sau „ev întunecat”, prin comparare cu epoca medievală considerată a fi fost o perioadă obscură situată între antichitatea cu strălucirile ei realizări și lumea modernă¹⁵. Pe de altă parte însă, acest „ev-mediu” era «feodal», «achaeo» — „mycenian”, expresie ce ne duce cu gîndul către epoca anterioară, myceniană. Aceasta rezultă și dintr-un alt pasaj din *Getica*, unde, referindu-se la problema folosirii carelor de luptă de geții din epoca bronzului și cea a Hallstattului, Pârvan aduce ca dovadă pozitivă roatele de car descoperite la Arcalia, datate în bronzul IV, neputînd afirma dacă astfel de care au fost utilizate și în bronzul III „[...] contemporan cu Mycene și vremea feudală a celor mai vechi poeme homerice [...]”¹⁶.

¹² *Ibidem*, p. 172. Aceași idee este reluată cu cuvinte aproape identice la p. 381.

¹³ *Ibidem*, p. 173 ; 381. Cf. *Dacia*, p. 50.

¹⁴ *Idem*, *Getica*, p. 173 ; 381. Cf. și *Dacia*, p. 51 și 77—78 : „Fastul de care vorbește Herodot pomenindu-i pe agatirșii din Transilvania, [...], n-ar putea fi documentat într-un chip mai sugestiv decît prin descoperirea de la Țufalău în Trei Scaune. Prin obiectele tezaurului de acolo reconstituim viața unui senior mîndru și falnic înfășurat în mantii largi presărat peste tot cu aplici de aur [...] și atît de trufaș pentru aurul pe care îl are, încît își armează ostașii de gardă, în zilele de sărbători mari, cînd trebuie să țină ordinea, cu securi de luptă turnate în aur masiv. Bogații seniori de la Mycene și de la Sparta își aveau deci semeni și vrednici urmași la Țufalău, Biia, la Mihalkovo, la Fokorâ etc.”

¹⁵ Despre epoca homerică considerată ca un „ev mediu elenic” sau ca „evul întunecat” vezi A. M. Snodgrass, *The Dark Age of Greece*, Edinburgh, 1971, p. 1 și urm. Termenul de „evul întunecat” este folosit mai cu seamă în scrierile în limba engleză. Cel de „ev mediu elenic” a fost

creat de Eduard Meyer în a sa *Geschichte des Altertums* vol. II, 1893, p. 249 și urm. și este folosit în mod curent de istoricii italieni. Cf. Gaetano De Sanctis, *Storia dei Greci*, vol. I, Firenze, 1940, p. 284 și urm.

¹⁶ V. Pârvan, *Getica*, p. 222. Cf. și p. 30 nota 63, unde minoico-mycenienii sînt denumiți „oamenii bronzului”. În *Glosarul de termeni de specialitate ori de circulație restrînsă* pe care R. Vulpe îl adaugă spre completare la *Dacia* lui Pârvan, la p. 241, s.v. *micenian* (sau *micenic*), se citește : „relativ la Mycenae, orașul din Grecia care în mileniul al II-lea î.e.n. a jucat un rol de căpetenie printre triburile ahee menționate de Homer. În arheologie, termenul se referă la civilizația preelenică pe care au dezvoltat-o acele triburi.” Afirmația din cea de a doua frază este surprinzătoare pentru nivelul cunoștințelor din anul 1972. De două decenii se știa în mod sigur, grație descoperirii epocale a lui M. Ventris și Jh. Chadwick, că creatorii civilizației myceniene — aheii homerici — nu erau preelenici ci elenici în accepțiunea largă a cuvîntului. Dar, încă înainte de această descoperire, numeroși istorici și arheologi reputați (e.g. K. J. Beloch, *Griechische Geschichte*, Strassburg-Berlin, 1912—1927 ; L. Pareti, *Storia*

Cu toată nebulozitatea termenilor folosiți, impresia ce se degajă este că Pârvan considera că civilizația epopeilor homerice putea fi invocată în mod folositor pentru luminarea protoistoriei țării noastre, că această comparare privea în general întreaga perioadă cuprinsă între jumătatea mileniului II î.e.n. și jumătatea mileniului I î.e.n., dar în special cea de a doua jumătate a mileniului II î.e.n., adică, în termeni actuali, în linii mari, epoca bronzului. Învățatul român considera, cu alte cuvinte, că nivelurile de dezvoltare — economic, social și politic — ale tracilor și grecilor erau, în mileniul II î.e.n., sensibil apropiate.

Din nefericire, Pârvan nu argumentează deloc această concepție, spusele sale fiind doar idei generale, fără acoperire documentar-bibliografică¹⁷. Apoi, compararea civilizației myceniene cu cea din Carpați este îngreuiată de o altă afirmație a lui Pârvan din *Getica*, unde, discutând păreriile lui Roesler și Thomaschek după care geții și tracii de sud erau identici, conchide că „[...] acest lucru este inadmisibil. Geții au rămas un popor indoeuropean, de mentalitate nordică, în vreme ce thracii s-au amestecat, ca și grecii și italicei, cu rasa mediteraneană și au dat naștere unei culturi amestecate în care multe elemente sînt sudice iar nu nordice” (*Getica*, p. 371). „[...] daco-geții sînt rude cu thracii, așa cum și phrygienii și armenii, însă nu sînt același popor” (*Getica*, p. 373). Dar, din opera sa, nu aflăm cînd s-au separat tracii sudici de daco-geți, probabil în epoca fierului, deoarece el nu face nici o aluzie la existența, în plan indoeuropean, a două neamuri, tracii și daco-geții, iar pentru epoca bronzului se referă numai la tracii. De unde și reținerea ce se impune în translația unor atribute ale tracilor sudici în regiunile carpato-danubiene.

Vasile Pârvan compara civilizația traco-geților din aria carpato-danubiană, așa cum se înfățișa ea din studiul monumentelor cunoscute la acea dată, cu civilizația grecilor din epopeile homerice în genere și nu în special cu aceea a tracilor homerici. Deși, repetăm, impresia ce se degajă este că, prin această comparație, viza mai cu seamă epoca bronzului, savantul român face unele nuanțări care îl delimitează, într-o oarecare măsură, de o anumită manieră de a folosi eposul homeric ca sursă istorică din totdeauna criticată dar niciodată abandonată.

În două locuri din *Getica* transpare ideea că Pârvan — poate sub influența marilor săi maestri de la Universitatea din Berlin, Eduard Meyer și Ulrich v. Wilamowitz-Moellendorff, — considera eposul homeric nu ca un tot omogen, ci informațiile utile istoricului se raportau, în funcție de materia epică ce a stat la baza cîntului respectiv, la epoci diferite. Astfel, am văzut, la p. 222, bronzul III din Dacia era „[...] contemporan cu Mycene și cu vremea feudală a celor mai vechi poeme homerice [...]” iar în rezumatul francez (p. 432—33) Pârvan introduce câteva cuvinte, absente din textul românesc corespunzător, prin care această idee este exprimată foarte clar: „Il résulte de l'étude des emplacements et des dépôts des deux dernières périodes de l'âge du bronze carpathique, que nous devons reconstituer la vie sociale et politique des Thraces de cette contrée d'après le modèle que l'Illiade et l'Odyssee nous ont conservé, tout au moins dans leurs parties les plus anciennes, pour les Achéens”. (s.n.).

Cu alte cuvinte, din cele două pasaje citate rezultă că Pârvan credea că numai părțile cele mai vechi ale *Iliadei* și *Odysseii* — măcar ele — puteau fi folosite pentru reconstituirea vieții sociale și politice ale tracilor din epoca bronzului, idee care, principial, este corectă.

Dacă autorul *Geticelor* apela cu precauție și într-o manieră foarte generală la eposul homeric, cei care l-au urmat au profesat în această materie o atitudine fără echivoc, afirmînd că tracii homerici aparțineau epocii bronzului. Această concepție se sprijinea pe opinia aproape generală, formulată o dată cu săpăturile lui H. Schliemann la Troia, Mycene și Tiryns și ale lui A. Evans la Cnossos,

di Sparta arcaica, Firenze, 1917 și 1920; M. P. Nilsson, *The Mycenaean Origin of Greek Mythology*, Berkeley (California), 1932; G. De Sanctis, *op. cit.*; G. E. Mylonas, în *Hesperia*, XXXI, 3, 1962, p. 284 și urm.) au întrevăzut această realitate. Foarte probabil că R. Vulpe se afla încă sub impresia celor scrise de Pârvan care, în *Getica*, p. 30 și 63, admitea, după W. Ridgeway, *The Early Age of Greece*, Cambridge 1901, că „mynoico-mycenienii — oamenii bronzului” nu erau greci deoarece această calitate o aveau eroii homerici, purtători ai armelor din fier, care, originari din Alpi, au năvălit în Grecia distrugînd civilizația bronzului de aici și pe creatorii ei. De altfel, Pârvan a acceptat cu prea mare ușurință teoria lui Ridgeway referitoare la raportul dintre etnos și cultură în conformitate cu care cele trei epoci culturale ale preistoriei Europei corespundeau cu trei mari deplasări de popoare și de catastrofe politice: creatorii neotici au fost înlăturați de oamenii bronzului care, la rîndul lor, au fost distruși de creatorii culturii fierului. Lucrarea lui Ridgeway a fost viguros criticată, încă de la apariția ei, cu argumente care sînt și azi valabile de Gaetano De Sanctis, în *Revista di filologia e di istruzione classica*, XXX, 1902, p. 143—145. Împotriva tendinței arheologilor de la începutul

secolului de a vedea în orice schimbare în formele exterioare ale civilizației efectul imigrației unui popor se pronunțase un alt mare istoric al vremii, K. J. Beloch, în *Ausonia*, IV, 1909, p. 236—237.

¹⁷ Merită să notăm că, în afara lucrării lui Ridgeway la care am făcut aluzie, în *Getica* și *Dacia* nu se găsește nici o referință bibliografică la problema epocii sau, mai bine, epocilor istorice reflectate de eposul homeric, măcar că puțini ani înainte de a redacta aceste opere, apăruseră în Angli. două importante lucrări, utile încă și astăzi, care priveau această chestiune. Este vorba despre lucrarea lui Walter Leaf, *Homer and History*, London, 1915, și aceea a lui Thomas W. Allen, *The Homeric Catalog of Ships*, Oxford, 1921. Nu știm dacă la Universitate Pârvan a ținut vreun curs despre Grecia myceniană sau homerică, dar la Institutul de studii sud-est europene, în anul 1914/15 ținuse un *Curs de arheologie tracă*, iar pentru anul 1920/21 anunța, la același institut, un curs de *Probleme de arheologie tracă*. În mod normal, la aceste cursuri, astfel de probleme ar fi trebuit discutate, dar, din păcate, nu cunoaștem conținutul acestor cursuri. Cf. Al. Zub, *Vasile Pârvan. Bibliografie*, București, 1975, p. 45—47 (nr. 229 și 242).

că eposul homeric era o oglindă a epocii bronzului. Dar dacă eposul avea această calitate, rezultă că și tracii lui Homer trebuiau raportați la acea epocă.

Vedem astfel această idee la Gavril Katzarov care, în anul 1930, la câțiva ani numai de la apariția *Geticelor* lui Pârvan, scria în volumul VIII din *The Cambridge Ancient History*: „Although archaeological exploration of the regions inhabited by the Thracians is still in its infancy, it is already clear that by the middle of the second millennium B.C., the tribes there had developed a flourishing Bronze Age civilisation. The political and social life of the people at this period must have corresponded to that of the Achaeans as appearing in the *Iliad*”¹⁸. În ultimele decenii această opinie este, cu puține excepții¹⁹, generală: istorici ca J. Wiesner, V. Velkov, Al. Fol și E. Condurachi²⁰, ori lingviști ca Vl. Georgiev sau L. A. Gindin²¹ au încercat să o susțină cu argumente specifice disciplinei pe care o reprezintă. Ni se pare că acad. E. Condurachi sintetizează cel mai bine argumentele aduse în sprijinul apartenenței tracilor homerici la epoca bronzului. În comunicarea pe care a ținut-o în cadrul Simpozionului internațional referitor la etnogeneza popoarelor balcanice ce a avut loc la Plovdiv în 1969 spune: „les Thraces de Homère sont les hommes de l'âge du bronze, dont le faste et la richesse répondent à un certain moment de la civilisation balkanique de la fin du IIe millénaire. Cette image contraste avec celle des premiers siècles du millénaire suivant, caractérisés par une civilisation beaucoup plus simple, sinon très primitive, qui marque les débuts du premier âge du fer”²².

Această imagine generalizatoare păcătuiește — o spunem de la început — de o eroare fundamentală: anume că ea operează cu eposul homeric ca un tot unitar, omogen prin autor și prin materia epică care i-a stat la bază. Or, în ultimele șase decenii, cercetarea eposului homeric a făcut — deși nu toate aspectele au fost elucidate — foarte mari progrese. Studiile deschizătoare de drumuri ale lui Milman Parry²³, privitoare la tehnica de memorare și de transmitere a aezilor, confruntarea eposului homeric cu descoperirile arheologice²⁴ și cunoașterea tot mai fină a vieții economice, sociale și politice ale lumii *Iliadei* și *Odysseii*²⁵ conduc tot mai mult spre încheierea că poezia homerică, care a prins contururi definitive spre finele secolului al VIII-lea î.e.n. și începutul celui următor²⁶, cuprinde un material epic reprezentînd întregul teritoriu locuit de greci și reflectînd totodată o perioadă de timp foarte îndelungată, din plină epocă myceniană pînă în secolul al VII-lea î.e.n., că această poezie nu este deloc unitară în privința redactării, alături de cînturile autentice homerice aflîndu-se, nu o dată, părți adăugate mai tîrziu, interpolări făcute uneori cu un anumit scop.

Cunoscînd aceste realități, este normal să privim informațiile pe care epopeile homerice le conțin despre traci în mod diferențiat, în funcție de ambianța cronologică a acestora²⁷.

Cu excepția cîntului al X-lea (*Doloneia*) și a *Catalogului troian* din cîntul al II-lea, despre care va fi vorba ceva mai departe, termenii de *traci*, *tracic* și *Tracia* apar în mod sporadic în *Iliada*²⁸. Informațiile de natură istorică, geografică ori etnografică pe care *Iliada* le oferă despre traci sînt destul de reduse. Tracii — unii din principalii aliați ai troienilor — populau teritoriul situat la nord de ținuturile

¹⁸ CAH, vol. VIII, 1930, p. 534; idem, *Trakija v Omirovija epos*, în *Izv Ist*, XI—XII, 1932, p. 122—135.

¹⁹ H. Danov, *Zum Kriegswesen der alten Thraker während der Periode der Militärdemokratie*, în *St Cl*, III, 1961, p. 39 și urm.; idem, *Tracia antică* (traducere din limba bulgară), București, 1976, p. 113 și urm.; G. I. Mihailov, *L'ethnogenèse des peuples balkaniques. Symposium international sur l'ethnogenèse des peuples balkaniques*, Plovdiv, 23—28 avril 1969 (*Studia Balcanica*, V, Sofia, 1971), intervenție la comunicarea lui V. Velkov citată în nota următoare.

²⁰ J. Wiesner, *Die Thraker*, Stuttgart, 1963, p. 33—35; V. Velkov, *Thraker und Phryger nach den Epen Homers*, în *Studia Balcanica*, V, 1971, p. 279 și urm.; Al. Fol, *L'unité politique thraco-péoniennne jusqu'au IIIe siècle av. n. è.*, în *Études historiques*, VII, Sofia, 1975, p. 15 și urm.; idem, *Rapports entre la culture grecque et le monde thrace*, în vol. *Assimilation et résistance à la culture gréco-romaine dans le monde ancien*, în *Travaux du VIe Congrès International d'Études Classiques*, Madrid, 1974, réunis et présentés par D. M. Pippidi, București—Paris, 1976, p. 266; E. Condurachi, *L'ethnogenèse des peuples balkaniques: les sources écrites*, în *Studia Balcanica*, V, p. 252 și urm.

²¹ V. Georgiev, *La thracologie: é'tat actuel*, în *Thracia. Primus Congressus studiorum thraciorum*, vol. II, Serdicae, 1974, p. 18 și urm.; L.A. Gindin, *Linguističeskij komentarij k upominanju dvuch grupi frakijskich plemen v „Iliade”, Doklady i soobščeniya sovětskoj delegaz... Meždunarodnyj sâezd po izučeniju stranu 10. do Vostočnoj Evropy* (Bucarest, 4—10 septembrie, 1974), Moskva, 1974, p. 1 și urm. ale extrasului.

²² E. Condurachi, *op. cit.*, p. 253 (cf. *SCIV*, XX, 1969, 2, p. 273).

²³ M. Parry, *Épithète traditionnelle dans Homère*, Paris, 1928; idem, *Les Formules et la métrique d'Homère*, Paris, 1928; idem, *Study in the Epic technique of oral verse-making*, I, *Homer and Homeric style*, în *Harvard Studies in Classical Philology*, 41, 1930, p. 73—147; 43, 1932, p. 250. Despre cercetările homerice ale lui Parry, vezi articolele lui A.B. Lord, *Homer, Parry and Huso*, în *A.J.A.*, LII, 1948, p. 34—44 și *Homer and other epic poetry*, în A.J.B. Wace, F. H., Stubbings editors, *A Companion to Homer*, London, 1962. Despre poezia homerică vezi și G. S. Kirk, *The Songs of Homer*, Cambridge, 1962.

²⁴ Cf. H. L. Lorimer, *Homer and the Monuments*, London, 1950, și seria de volume din *Archaeologia Homerica*, îngrijite de Fr. Matz și H. G. Bucholz, Göttingen, 1967 și urm.; P. Vidol-Naquet, *Homère et le monde mycénien*, în *Annales (Économies, Sociétés, Civilisations)*, vol. XVIII, 4, 1963, p. 709 și urm.

²⁵ Cf. T. B. L. Webster, *From Mycena to Homer*, London, 1958; M. J. Finley, *The world of Odysseus*, New-York, 1965 (versinone română, București, 1968).

²⁶ A. Heubeck, *Die homerische Frage* (Erträge der Forschung, Band 27), Darmstadt, 1974, p. 213 și urm.

²⁷ Cf. M. Vasilescu, *Les Thraces dans les épopées homériques*, în *Actes du IIe Congrès International de Thracologie* (Bucarest, 4—10 septembre 1976), vol. I, București, 1980, p. 151—164.

²⁸ *Traci*: IV, 519—537; V, 462; VI, 7; IX, 5; XIII, 4; *tracic*: XIII, 577; XXIII, 230, 808; *Tracia* IX, 72; XI, 222; XX, 485.

grecești propriu-zise, din jurul mării cunoscute încă pe vremea reflectată de epos, sub numele de „Marea tracică”, avînd ca reper geografic sigur localitatea Ainos care se afla la vărsarea râului Hebrus și, poate, Pieria și Emathia. Ei se ocupau — dacă epitetele *ιπποπόλοι* și *εριβάλλκος* nu sînt numai ornamentale — cu creșterea vitelor, a cailor în special, și cu prelucrarea metalelor (prețioase?). Conducătorii contingentelor tracice care participau la apărarea Troiei sînt Peiroos, fiul lui Imbrasos, și Acamas, fiul lui Eusoros. Cunoaștem și numele unui luptător trac, Rigmos, fiul lui Peiroos.

Nu cunoaștem însă nimic despre îmbrăcămintea și despre armele lor, cu excepția poate a unui pasaj din IV 515—537, unde se spune că Peiroos spintecă (cu sabia?) pe Diros. Nu cunoaștem nici cît de adînc în continent se extindea noțiunea de *Tracia*²⁹.

Cînturile la care ne-am referit, în care apar etnonimul *traci*, adjectivul *tracic* legat de el sau numele de țară *Tracia*, sînt autentice homerice și, atunci, apare firească întrebarea: de ce perioadă trebuie să legăm pasajele „tracice” din *Iliada*?

Firește, la modul general, ar trebui să ne gîndim la epoca bronzului sau myceniană, deoarece, în conformitate cu sistematizările cronografilor antici, războiul troian s-a desfășurat în această perioadă³⁰. Dar, pe de altă parte, deoarece *Iliada* a primit contururi definitive către finele secolului al VIII-lea î.e.n., nici epoca următoare, homerică (secolele XII—VIII î.e.n.), nu poate fi exclusă deoarece este un lucru bine stabilit că această epocă a lăsat urme consistente în epos. În fapt, cronologia acestor pasaje „tracice” este incertă.

Indicii cronologici mult mai sigure ni le oferă însă *Catalogul troian* și, mai ales cîntul al X-lea al *Iliadei* cunoscut sub numele de *Doloneia*. În *Diacosmos* sînt enumerați aliații troienilor printre care tracii din jurul Hellespontului, conduși de Peiroos și Acamas³¹, și ciconii conduși de Euphemos³². În *Doloneia* se vorbește, între altele, despre prinderea șpionului troian Dolon și, apoi, despre infiltrarea lui Odysseus și Diomedes în tabăra troiană, la tracia veniți de curînd, care, fiind surprinși dormind și fără străji de noapte, au fost măcelăriți în mare număr. Acum este ucis și regele lor, Rhesos, renumit pentru caii și pentru carul său frumos împodobit.

Aceste două texte sînt însă suspectate, pe bună dreptate, de a fi compuse relativ tîrziu, fiind grefate în structura originală a *Iliadei*. Aici stă, după opinia noastră, slăbiciunea principală a teoriei apartenenței tracilor homerici la epoca bronzului, anume de a nu fi ținut seama de critica homerică, de a fi atribuit, deci, unor texte o altă valoare decît o au ele în realitate.

Pentru a începe cu *Catalogul troian*, vom arăta pe scurt că cercetările din ultimele decenii au relevat că, la origine, acesta este o creație independentă de *Iliada* și de *Catalogul corăbiilor*. Referitor la epoca istorică pe care o oglindește, un număr de învățați cred că numeroasele nepotriviri dintre *Catalog* și *Iliada* nu contrazic originea myceniană a acestuia, sprijinită pe existența unor elemente ce nu pot fi explicate decît ca fiind de proveniență myceniană, cum ar fi, spre exemplu, menționarea unor nume de locuri care nu mai erau în uz după prăbușirea lumii aheene³³.

Ipoteza originii myceniene a cataloagelor homerice a avut adversari reductabili încă din secolul trecut³⁴, dar abia în ultimele trei decenii ea a fost supusă, prin contribuțiile de marcă ale lui Günther Jachmann, Arnold Toynbee și, mai ales, Adalberto Giovannini, unei critici severe³⁵. Cu argumente de natură filologică, istorică ori arheologică, ei au scos în evidență faptul că *Catalogul* reflectă lumea greacă contemporană epocii cînd a fost compus (secolele VIII—VII î.e.n.), că substanța povestirii sale era oferită de *Iliada*.

Negreșit, și în acest caz, apelul la arheologie este foarte profitabil. Cercetările arheologice — adăvărât, puține la număr — care s-au făcut în cîteva din localitățile menționate în *Catalogul troian* (valea râului Xanthos, Larisa Phriconis și Milet) pledează pentru aceeași datare a *Diacosmosului* (secolele VIII—VII î.e.n.)³⁶.

În legătură cu *Doloneia*, poziția sa aparte a fost observată încă din antichitate. *Scholia Townleyana* afirmă că acest cînt a fost adăugat mai tîrziu, probabil chiar de Peisistratos³⁷. Firește, această concepție s-a fundamentat nu pe o tradiție care ar fi păstrat fapte din istoria timpurie a textului homeric, ci pe

²⁹ Din XIV, 226—227 s-ar părea că denumirea de *Tracia* se aplica unei realități geografice mai cuprinzătoare.

³⁰ Pentru această problemă vezi E. J. Forsdyke, *Greece before Homer. Ancient Chronology and Mythology*, London, 1956; B. S. Andrew, *The Falls of Troy in Greek Tradition*, in *Greece and Rome, Second Series*, XII, 1, 1965, p. 28 și urm.; M. Vasilescu, *La guerre de Troie et les inscriptions du linéaire B*, în *Analele Universității „Al. I. Cuza”, Iași*, XIX, 1, S III, 1973, p. 1 și urm.

³¹ *Il.* II. 844—845.

³² *Il.* II. 846.

³³ Pentru alte amănunte vezi M. Vasilescu, articolul citat publicat în *Actes du II-e Congrès International de Thracologie*, p. 161; D. L. Page, *History and the Homeric Iliad*, Berkeley and Los Angeles, 1959, p. 134 și urm.

³⁴ B. Niese, *Der homerische Schiffskatalog als historische Quelle betrachtet*, Diss. Kiel, 1873.

³⁵ G. Jachmann, *Der homerische Schiffskatalog in die Ilias*, Köln u. Opladen, 1958; A. Toynbee, *The Homeric Catalogue of the Contingents Agamemnon's Expeditionary Force*, in *Some Problems of Greek History*, Oxford, 1969, p. 1—12; A. Giovannini, *Étude historique sur les origines du Catalogue des Vaisseaux*, Berna, 1969.

³⁶ Cf. M. Vasilescu, *op. cit.*, p. 163 unde se citează și literatura de specialitate. Adăugă acum H. Metzger, *Les céramiques archaïques et classiques de l'acropole lycéenne (Fouilles de Xanthos, tom IV)*, Paris, 1972, p. 187 și urm.

³⁷ *Scholia graeca in Homeri Iliadem Townleyana*, recensuit Ernestus Maas, tom I, Oxford, 1888, p. 341.

observații independente asupra textului. Prin aceeași metodă, învățații homerologi de la finele secolului trecut au ajuns la concluzia că *Doloneia* se deosebește în multe privințe de restul *Iliadei*, că acest cânt aparține timpurilor post-homerice³⁸.

Această opinie a fost găsită de unii învățați puțin justificată, deoarece prin limbă, stil, compoziție și aspectul cultural-istoric, *Doloneia* nu se deosebește așa de mult de restul *Iliadei* încât să ne permită a raporta realitățile istorice, geografice și culturale la o perioadă ulterioară, cu cinci sau șase secole, războiului troian³⁹.

Într-adevăr, sub anumite aspecte, *Doloneia* este la fel de homerică ca oricare parte a *Iliadei*⁴⁰. Autorul ei cunoaște exact acțiunea *Iliadei*. El stăpânește în mod suveran maniera de povestire a *Iliadei* și este acomodat cu modul ei de compunere și cu figurile ei de stil⁴¹. Dar acestea nu sînt totuși suficiente. Cercetări de mare finețe, făcute în ultimele cinci decenii⁴², au scos în evidență suficient de clar, credem, locul aparte, problematica și caracterul derivat al cântului X. Este vorba de stări și acțiuni ilogice care nu decurg din cânturile precedente, „de particularități de dicție și compoziție, de denumiri de persoane și de atitudini care explică distanța spirituală de restul *Iliadei*. Autorul *Doloneii* încearcă să stabilească, prin referințe la alte cânturi, o legătură cu aceasta, în timp ce invers, despre evenimintele din cântul X nu există nicăieri referiri în *Iliada*“⁴³.

Așadar, cel de-al X-lea cânt al *Iliadei* a fost compus într-o perioadă ulterioară redactării finale a *Iliadei*; el a fost grefat în osatura actuală a acesteia și cu toate că autorul său cunoștea foarte bine maniera de versificație homerică și cu tot efortul său de arhaizare, el nu a putut să se transpună complet. În legătură cu aceasta s-a arătat, pe bună dreptate, că, necunoscînd în realitate carele de luptă corespunzătoare epocii la care vrea să se refere, întreg episodul privitor la capturarea cailor regelui trac Rhesos pare o succesiune de fapte neverosimile și chiar stupide⁴⁴. Rhesos însuși, care nu apare în celelalte cânturi din *Iliada*, pare mai degrabă o figură de basm decît de erou homeric. Se pare că mitul său, mai vechi, a fost adaptat materialului și situației din *Iliada*⁴⁵.

Referitor la vremea cînd a compus poetul *Doloneii*, specialiștii se opresc la o perioadă de timp cuprinsă între secolele VII—VI î.e.n.⁴⁶. Pentru aceasta ar pleda și o ceașcă corințică, datată la finele secolului VII î.e.n., care înfățișează pe Dolon⁴⁷.

În urma observațiilor făcute asupra perioadei istorice în care au fost compuse cele două texte în care apar tracia — cântul X și *Catalogul troian* — este normal să conchidem că datele de natură etnografică și geografică au fost oferite autorilor lor, în afară de *Iliada*, de realitățile epocii lor, care erau cele corespunzătoare sfîrșitului secolului VIII pînă către mijlocul secolului VI î.e.n.

Către aceeași cronologie ne îndeamnă și felul în care apar noțiunile de *traci* și *Tracia* în eposul homeric. Cînd se referă concret la traci, poetul are în vedere în general tracia din Hellespont. Dar cînd se referă în general la traci și la Tracia, lasă impresia că a avut în vedere noțiuni etnografice și geografice mai vaste care se întind asupra interiorului continentului⁴⁸. Ori epoca în care numele unui trib se extinde asupra clanurilor înrudite, dînd numele țării, judecînd după realitățile din Grecia, nu este mai veche de finele secolului al VIII-lea î.e.n.⁴⁹

Revenind asupra manierei în care Vasile Pârvan a utilizat informațiile homerice pentru reconstituirea istoriei tracilor (daco-geți), trebuie să scoatem în evidență faptul că învățatul avea în această privință o poziție care nu era lipsită de echivoc. Pe de o parte el considera că eposul homeric putea servi spre comparație cu realitățile cultural-istorice din aria tracilor nordici databile între jumătatea mileniului II î.e.n. și cea de-a doua jumătate a mileniului I î.e.n., idee care presupune deopotrivă un sincronism și o anumită asemănare între ariile de civilizație elenică și tracică și — dacă se are în

³⁸ Cf. Fr. Ranke, *Homerische Untersuchungen II. Die Doloneia, Beilage zum Jahresbericht der Realschule J.O. zu Goslar*, Leipzig, 1881.

³⁹ L.A. Gindin, *op. cit.*, p. 20 și urm.; V. Velkov, *op. cit.*, p. 281 și urm. VI. Georgiev, *op. cit.*, p. 20.

⁴⁰ G. Jachmann, *op. cit.*, p. 78—79.

⁴¹ W. Jens, *Die Dolonie und ihr Dichter*, în *Studium Generale*, VIII, 1955, p. 625.

⁴² P. Chantraine, *Remarques critiques et grammaticales sur le chant K de l'Iliade*, în *Mélanges A.M. Desrousseaux*, Paris, 1937, p. 59 și urm.; H. Heusinger, *Stilistische Untersuchungen zur Dolonie, ein Beitrag zur Echtheitsfrage der K des Ilias*, Diss. Leipzig, 1939; F. Klinger, *Über die Dolonie*, în *Hermes*, LXXV, 1940, p. 337 și urm. (= *Studien zur griech. u. röm. Literatur*, 1964, p. 7 și urm.); S. Laser, *Studien zur Dolonie*, Inaug. Diss., Kiel, 1949; idem, *Über das Verhältnis der Dolonie zur Odyssee*, în *Hermes*, LXXXVI, 1958, p. 385 și urm.; W. Jens, *op. cit.*

⁴³ H. Heubeck, *op. cit.*, p. 77. Pentru amănunte vezi

M. Vasilescu, *op. cit.*, p. 156 și urm.

⁴⁴ Cf. A. Morard, *Notes sur le chant K de l'Iliade*, în *Bulletin de l'Association G. Budé*, 1963, p. 385 și urm.

⁴⁵ B. Fenik, *Iliad and the Rhesus. The Myth*, 1964, citat de A. Heubeck, *op. cit.*, p. 79.

⁴⁶ Cf. W. Jens, *op. cit.*, p. 623 și urm.; S. Laser, *Studien zur Dolonie, cit.*, p. 103.

⁴⁷ Cf. J. Wiesner, *Fahren und Reiten, Archacologia Homerica*, Bd. I, Kap. F. Göttingen, 1968, p. 131.

⁴⁸ Cf. mai ales, *Il.*, XIV, 226—227.

⁴⁹ Cf. *Grecs et barbares* (Fondation Hardt, *Enretiens*, VIII), Vandoeuvres — Genève, 1962, p. 3 și urm. (H. Schnabl); I. Weiler, *Greek and Non-Greek World in the Archaic Period*, în *Greek-Roman & Byzantine Studies*, IX, 1, 1968, p. 21 și urm.; A. Toynbee, *Some Problems of Greek History*, Oxford, 1969, p. 59; P. Wathélet, *L'origine du nom des Hellènes et son développement dans la tradition homérique*, în *Les Études Classiques*, XLIII, 2, 1975, p. 119 și urm.

vedere timpul îndelungat vizat — că populația de la nordul Dunării nu a evoluat vreme de peste un mileniu. Pe de altă parte însă, lasă să se înțeleagă, fără a elimina dezacordurile cu alte afirmații pe această temă și fără a face apel la literatura de specialitate, apel care de altfel ar fi sportit consistența afirmațiilor sale, că datele *Iliadei* și *Odyssei* trebuie valorificate ținându-se seama de critica homerică, considerând că numai părțile cele mai vechi ale celor două poeme epice pot oferi elemente necesare spre comparație cu epoca bronzului. Cu alte cuvinte, fără să o spună totuși foarte clar, că multe dintre pasajele „tracice” din eposul homeric reflectă o perioadă mult mai târzie decât presupune subiectul acestuia — adică miticul război troian și perioada imediat următoare — fapt confirmat de cercetările din ultimul timp.

LES THRACES ET LES ÉPOPÉES HOMÉRIQUES DANS L'OEUVRE DE VASILE PÂRVAN

RÉSUMÉ

Dans cette étude on commente un aspect particulier de l'oeuvre de Vasile Pârvan, à savoir la manière dont le savant a utilisé les données offertes par les épopées homériques pour la reconstitution de l'histoire de début des Daco-Gètes et, en subsidiaire, les résultats auxquels est arrivée la recherche des dernières années dans ce problème. Les exemples sont offerts par *Getica. Une protohistoire de la Dacie* (II-e édition, Bucarest, 1982) et dans une moindre mesure, par *La Dacie. Civilisations antiques des pays Carpatlo-danubiens* (V-e édition, Bucarest, 1972) qui, dans les chapitres I, II et IV résume *Getica*.

Dans la vision historique de Pârvan les Thraces situés au nord du Danube habitaient ce territoire dès la moitié du II-e millénaire av. n. è. ou bien, si les Cimmériens étaient toujours des Thraces, dès le XVI-e s. av. n. è. Cette individualisation ethnique lui a été suggérée par l'examen historico-culturel de l'inventaire des habitats et surtout des dépôts correspondents aux pénodes du bronze III et IV (1400—700 av. n. è.). De l'étude de ces matériaux il a résulté que les Thraces des Carpathes se trouvaient à un niveau économique-social semblable à celui de la Grèce, en prévoyant que les futures recherches archéologiques de la Roumanie permettraient que beaucoup d'aspects obscurs de la protohistoire des Thraces du II-e millénaire av. n. è. fussent expliqués par comparaison avec la civilisation de l'Iliade et de l'Odyssee.

Mais le savant n'a pas été conséquent en ce qui concerne le rapport chronologique, parce que quand il compare concrètement la civilisation homérique avec les monuments découverts dans l'aire Carpatho-danubienne, il met en discussion des objets appartenant moins au bronze III (1400—1000 av. n. è.) mais surtout au bronze IV (1000—700 av. n. è.). La même incertitude ressort encore de l'utilisation de l'expression „Moyen-Age, „féodal” «aecho»—mycénien”, expression qui peut se rapporter tant à l'époque mycénienne qu'à la homérique.

Malgré la nébulosité des termes utilisés, l'impression qui se détache est que Pârvan considérait que la civilisation des épopées homériques pouvait être invoquée utilement pour l'éclairage de la proto-histoire de notre pays, que cette comparaison concernait en général toute la période comprise entre la moitié du I millénaire av. n. è., mais surtout la deuxième moitié du II-e millénaire av. n. è., c'est-à-dire, en termes actuels, dans les grandes lignes, l'époque du bronze. Il considérait donc que les niveaux de développement-économique, social et politique—des Thraces et des Grecs étaient, dans le II-e millénaire av. n. è., sensiblement proches.

Malheureusement, Pârvan n'argumente point cette conception, ses dires étant seulement des idées générales, sans appui documentaire-bibliographique. Sans éliminer les désaccords avec d'autres affirmations sur ce thème, il réalise pourtant — peut-être sous l'influence de ses grands maîtres de l'Université de Berlin, Eduard Meyer et Ulrich v. Wilamowitz-Moellendorff — certaines nuances qui le délimitent, dans un sens, d'une certaine manière d'utiliser l'épopée homérique comme source historique toujours critiquée mais jamais abandonnée. Ainsi dans deux passages de *Getica* transparait l'idée que seules les parties les plus vieilles de l'Iliade et de l'Odyssee — pour le moins — pouvaient être irroquées pour la reconstitution de la vie sociale et politique des Thraces de l'époque du bronze. Vasile Pârvan considérait, en d'autres mots, les poèmes homériques non comme un tout homogène, mais les informations utiles à l'historien se rapportaient, en fonction de la matière épique qui s'est trouvée à la base du chant respectif, à des époques différentes, idée qui, en principe, est correcte.

Si l'auteur de *Getica* faisait appel avec précaution et d'une manière fort générale à l'épopée homérique, ceux qui l'ont suivi ont professé, avec de rares exceptions, une attitude sans équivoque, en affirmant que les Thraces homériques appartenaient à l'époque du bronze. Or cette position est critiquable parce que—sans tenir compte de la critique homérique — elle considère que toutes les informations que les épopées homériques nous fournissent sur les Thraces doivent être rapportées à l'époque du bronze. Car, si les passages „tracice” des chants authentiquement homériques de l'Iliade et de l'Odyssee nous fournissent des informations très pauvres qui peuvent être datées dans une période très étendue, de pleine époque mycénienne jusqu'à la première moitié du VII-e siècle av. n. è., quand les épopées ont été définies définitivement, la plupart des informations sur cette population nous est offerte par le *Catalogue troyen* et par le chant X (*Dolonie*). Mais ces deux textes poétiques appartient aux temps post-homériques (la fin du VIII-e siècle jusqu'à la première du VI-e siècle av. n. è.) et c'est pourquoi il est naturel de considérer que les informations sur les Thraces que les textes respectifs continrent ont été offertes à leurs auteurs, en dehors de l'Iliade, par l'époque dans laquelle ils ont été composés.